

Epiktetos

Käsikirja

ENKHEIRIDION

2016

www.teosofia.net
e-kirjat

Käsikirja

Kreikankielinen alkuteos

Epiktetos

Enkheiridion

Uudistettu suomennos (e-kirja, pdf)

Kustantaja: Jukka I. Lindfors

ISBN 978-952-68557-3-8

UUDISTETUN SUOMENNOKSEN SAATTEEKSI

Tämän suomennoksen lähtökohtana oli uudistaa vuonna 1919 julkaisua Kaarle Jaakkolan *Enkheiridionin* suomennosta *Ojennusnuora*. Teos suomennettiin kuitenkin pääosin uudestaan käyttäen apuna kreikan-kielisen laitoksen ohella Elizabeth Carterin, P. E. Mathesonin ja George Longin englanninkielisiä käännöksiä. Teos on nimetty vuosina 1978 (suom. Marja Itkonen-Kaila) ja 2004 (suom. Marke Ahonen) ilmestyneiden suomennosten lailla *Käsikirjaksi*. Kaarle Jaakkolan suomennoksen johdanto on otettu mukaan myös tähän painokseen lyhennettynä ja kielellisesti uudistettuna. Alaviitteet ovat kääntäjien huomautuksia. Tämä suomennos ilmestyy ainoastaan e-kirjana.

Jukka I. Lindfors

JOHDANTO

Epiktetoksen nimi ja merkitys on luultavasti useimmille suomalaisille lukijoille vieras ja tuntematon. Se ei olekaan outoa, sillä suomeksi hänestä on vain lyhyt maininta Tietosanakirjassa ja filosofian historiassa. Vähän enemmän hänestä on kerrottu ”Onni”-nimisessä sveitsiläisen kirjailijan Hiltyn teoksen suomennoksessa, jossa on käännetty saksankielestä muutamia kohtia hänen kirjoituksistaan.

Epiktetos oli kreikkalainen filosofi, joka eli noin 50–120 jaa. Hän oli syntynyt Vähässä-Aasiassa Fryygian maakunnan Hieropolis-kaupungissa. Orjattaren poika oli itsekin orjana koko nuoruutensa ajan hänen kotiseudullaan ja sittemmin Roomassa, jonne hän ajan mittaan oli joutunut.

Roomassa hänen isäntänsä oli kirjuri Epafroditus, vapautettu orja ja keisari Neron suosikki, muutamien tietämän mukaan myös keisarin kaartin päällikkö sekä luultavasti sama mies, jota jonkun kerran mainitaan Epiktetoksen ”Tutkielmissa” ja jota nimitetään myös tieteilijäksi (”grammaticus”) ja sanotaan juutalaisen historioitsijan Josefuksen (s. 39 jaa.) ystäväksi.

Vaikka silloinen aika Roomassa oli keisarien mielivallan ja julmuuden aikaa, on kuitenkin otettava huomioon, että roomalaisilla orjat eivät olleet kaikki samanlaisessa asemassa eikä niiden orjuuden tila aina ollut vain sortoa ja ahdistusta, mitä me orjuudella tavallisesti käsitämme. Niinpä esimerkiksi orjiksi joutuneet sotavangit katsottiin kyllä onnettomaksi ihmisluokaksi, mutta ei suinkaan alempirotuiseksi. Samoin monet muut seikat saattoivat vaikuttaa, että ansiokkaatkin ihmiset orjuutettiin, esimerkiksi Platonin maineikas oppilas filosofi Ksenokrates myytiin orjaksi, kun oli jättänyt veronsa maksamatta. Maanviljelyksen, kaupan ja teollisuuden alalla oli enemmän orjia, mutta näiden alojen ulkopuolellakin toimivia henkilöitä oli orjien kaltaisessa asemassa, vastaten meidän ajan apulaisia, palvelijoita, tehdastyöläisiä jne.; useastikin he saivat taloudellisen tilaisuuden ostaa itsensä vapaiksi isänniltään tai nämä vapauttivat heidät omin ehdoin. Jos orjaksi joutunut oli saanut oppia ja sivistystä, käytettiin häntä lasten kasvattajana, kirjastonhoitajana, ”konttoristina”, ym. perheen toimissa. Eikä hänen tilansa ja asemansa ollut alempi tai huonompi kuin vastaavissa toimissa meidän aikanamme. Yleisesti luettiin orjat kuuluviksi perhepiiriin (”familia”).

Ilmeisesti oppineisuutensa johdosta myös Epiktetos vapautui orjan asemasta ja näyttää eläneen vapaana kansalaisena Roomassa sekä viettäneen viisaan hillittyä ja kärsimyksissä koeteltua elämää. Hän oli lapsuudessa loukannut jalkansa – toisten mukaan ensimmäisen isäntänsä kurituksesta jäänyt raajarikoksi, niin että hän sen tähden ontui koko elämänsä. Hän asui pienessä, vaatimattomasti kalustetussa kamarissa, suuressa köyhyydessä, niin kuin näkyy muutamista hänen kreikaksi sepittämistään säkeistä, joissa ilmenee hänen surkea tilansa, alhainen asemansa, mutta nöyrä ja vapaa mielensä ja alttiutensa noudattaa jumaluuden järjestystä. Silloinen vaikea aika, hirmuvallan tyrannius, oli omiaan vaikuttamaan Epiktetoksen kaltaisissa luonteissa kiinnostusta ja pyrkimystä ihmishengen hyvien puolien huomioimiseen ja herättämiseen. Tähän etenkin soveltui ns. stoalainen filosofia, ja sen merkittävimpiä edustajia on Epiktetos.

Epiktetos on nuoruudessaan tietenkin kuullut kertomuksia keisari Tiberiukselta (14–37 jaa.), tämän julmuuksista ja mässäilystä, joskin myös

siitä halveksimisesta, jota kansalaisten yksinkertaisuus herätti Tiberiuksessa. Hän on varmaankin tuntenut huonon kerskujan Caligulan ja ollut tietoinen heikon Claudius-keisarin (41–54 jaa.) aikaisesta siveettömyydestä. Hän on itse kuullut ja nähnyt murhanhimoisen ihmispedon Neron (54–68 jaa.) hirmutöitä ja taiteilija-huluutuksia. Epiktetos tiesi niin ikään Galban, Othon ja Vitelliuksen villiyyden, juutalaisten teurastajan Vespasianuksen (69–79 jaa.) sekä vihdoinkin hirmuhallitsija Domitianuksen (81–96 jaa.), joka vainosi veljeään, lempeää Titus-keisaria (79–81 jaa.) ja karkotti vuonna 94 kaikki filosofit Roomasta. Siinä vainossa arvattavasti Epiktetoksenkin hädettiin Roomasta. Sen jälkeen hän asettui asumaan Nikopoliksen kaupunkiin Epeirossa.

Luultavasti Epiktetoksella on kaikesta huolimatta ollut Roomassa tilaisuus syventää filosofista sivistystään yrittäessään jakaa oppiaan monille opinhaluisille. Roomasta karkotettuna hän sai vaikuttaa vapaasti Nikopoliksessa, ja hänellä oli innostunut kuulijakunta. Hän toimi siellä toisen vuosisadan alkupuoleen asti. Sittemmin hän palasi Roomaan ja sai nähdä keisarillista rikollisuutta seuranneen paremman ajan Nervan (96–98 jaa.) ja Trajanuksen (98–117 jaa.) keisariajan loistokauden sekä uljaan Hadrianuksen (117–138 jaa.), jonka mainitaan olleen tekemisissä Epiktetoksen kanssa ja nauttineen hänen filosofista opetustaan.

* * * * *

Sokrateen lailla Epiktetos ja useat vanhan ajan ajattelijat eivät itse ole jättäneet jälkeensä kirjoituksia. Hänen opetuksensa oli, niin kuin Sokrateenkin, keskustelua ja väittelyä erilaisista asioista, aiheista ja olosuhteista, tähdäten aina ihmisen henkisen puolen kohottamiseen, yleensä sovitettuna kuulijain ja keskustelijoiden suhtautumisen mukaan.

Epiktetoksen opettaja oli ollut filosofi *Musonius Rufus*, lisäksi Epiktetos seurasi oppinsa ytimessä ja sen muodollisessa puolessa Sokratesta, ”ihmisistä viisainta”. Sokrates oli kuvanveistäjän poika Ateenasta (s. 470 eaa.) ja harjoitti itsekin, jopa menestyksellisesti, tätä Kreikassa suuresti kunnioitettua ammattia. 30-vuotiaana hän ryhtyi harrastamaan filosofiaa, mutta toisella tavalla kuin aikaisemmat opettajat. Kulkiessaan eri tavoilla hän viritti keskustelua ihmisten kanssa, vetosi heidän luontaisiin

taipumuksiinsa ja olosuhteisiinsa, totuudenrakkauteen, rikkaudesta piittaamattomuuteen, taikauskon kammoksumiseen, tyrannien vallan vihaamiseen, isänmaan ja ihmisyyden lakien kunnioittamiseen. Hän vaati kieläytymystä elämän oloissa, rohkeutta ja avomielisyyttä vapaasti ja julkisesti puhua ja opettaa sitä, mitä sisäinen ääni ihmisessä ilmoitti olevan oikein, esittäen näitä oppejaan varsinkin nuorisolle.

Kaiken tämän ohessa Sokrates esiintyi isänmaansa laeille uskollisena kansalaisena, koko yhteiskunnan hyväksi vaikuttavana virkamiehenä ja urhoollisena soturina sen aikaisissa vaarallisissa sodissa. Mutta kun Sokrates aina painotti, että hänen tutkimustensa ja opetuksensa päämääränä oli ainoastaan totuus, ja kun hän tätä kaikille esittäessään ilmeisesti kohosi muita ylemmäksi, herätti se aikakauden viisastelijoissa – sofisteissa – sekä yhteiskunnan ymmärtämättömissä johtomiehissä siinä määrin kauteutta, väärinymmärrystä ja vihaa, että hänet tuomittiin nuorison viettelemisestä ja väärän uskonnon opettamisesta tyhjentämään myrkkymalja (v. 390 eaa.).

Epiktetos noudatti tällaista ihannetta, ja juuri tässä on hänen opetuksensa ansion salaisuus. Alituinen vetoaminen ihmisluontoon ja ihmisen velvollisuuksiin, stoalainen vastenmielisyys koreilevaan esitystapaan, miehekäs yksinkertaisuus, syvälinen hyvän ja oikean harrastus ovat tunnusomaisia Epiktetokselle ja tietenkin kuuluuina ovat vielä tehokkaammin pystyneet kuulijoihin vaikuttamaan, kun hän näistä laajakantoisista periaatteista johtaa käytännöllis-eettiset opetuksensa, sovittaen niitä kaikkiin elämän olosuhteisiin verrattoman havainnollisesti, vakavasti ja sattuvasti. Kaiken tämän voi päätellä siitä, mitä häneltä on jälkimaailmalle säilynyt. Kuten on jo mainittu hän ei ole itse jättänyt jälkeensä mitään kirjoituksia, vaan ne ovat hänen oppilaansa *Arrianoksen* kokoamia muistiinpanoja.¹ Näitä ”Tutkielmia” (”*Diatribai*”) on alkuaan 8 kirjaa, joista vain 4 ensimmäistä on säilynyt; ”Käsikirja” (”*Enkheiridion*”), lyhyt käsikirja Epiktetoksen pääopetuksista ja aatteista, johon *Simplicius*-niminen kirjoittaja on 6. vuosisadalla jaa. lisännyt kreikankieliset varsin laajat

¹ *Flavius Aulus Arrianos*, Bitynian Nikomediasta Vähässä-Aasiassa (n. 95–180 jaa.), oli Kappadokian maaherra (n. 131–137 jaa.), eli lopun ikäänsä Ateenassa, on itsekin kirjoittanut kreikankielellä historiallisia, maantieteellisiä ja filosofisia teoksia, joita luettiin paljon. Niistä on tunnetuin hänen *Anabasis*-kirjansa Aleksanteri Suuren retkistä.

selitykset; ”Katkelmia”, kirja lyhyitä mietelmiä, jotka *Stobaios*-niminen kirjoittaja on koonnut ja tallentanut 5. vuosisadalta jaa.² Näiden lisäksi mainitaan Epiktetoksen ”Keskusteluja”, 12 kirjaa sisältänyt teos, joka on kokonaan kadonnut.

Epiktetoksen filosofia on pääasiassa moraalioppia stoalaisen koulukunnan hengessä, joka suhteessa ohjaten hyveeseen ja korostaen itsensä hillitsemisen tärkeyttä sekä tyytymistä siihen, mikä meillä on vallassamme. Tämä näkökohta – mikä on ja mikä ei ole meidän vallassamme – on myös ”Käsikirjassa” keskeinen ja perustavaa laatua, so. asiat, jotka pysymme itse itsellemme hankkimaan, ja asiat, jotka riippuvat vieraista voimista. Hänen moraalioppinsa vaatii yleisinhimillisiä oikeuksia kaikille, eikä vain tietyille kansalle tai syntyperän mukaan tietyille kansanluokille tai ryhmille. Hän yhdistää opin velvollisuuksista kiinteästi oppiin kaikkiviisaasta ja hyvästä jumalasta, joka on sukua ihmissielulle. Tässä yhteydessä on merkille pantava, että tämä pakanuuden ajan opettaja puhuessaan jumaluudesta käyttää jumala-käsitettään useammin yksiköllisenä kuin moniköllisenä sanana. Stoalainen filosofia yleensäkin sisältää ikään kuin kehitetyn yhteenvedon siitä, mitä muinaisuudessa sitä ennen on ajateltu luonnosta ja jumaluudesta, ihmisestä ja hänen velvollisuuksistaan, ja on sellaisena kuin raivannut tietä kristinopin leviämiselle kreikkalaisessa ja roomalaisessa maailmassa. Erityisesti Epiktetoksen kautta se on vaikuttanut ja vaikuttaa vieläkin moraalisen puhtauden hyväksi.

Jo monet muinaisajan suuret hengen miehet pitivät Epiktetosta opettajanaan, esimerkiksi keisari Markus Aurelius (161–180 jaa.), yksi stoalaisen filosofian merkkimiehiä, joka itsekin kirjoitti samansuuntaisia ”Itsetarkasteluja”. Keisari oli ihastunut siitä, että hänen opettajansa Junius Rusticus ohjasi häntä Epiktetoksen pariin, ja mm. hänen suhtautumisensa kristittyihin onkin oleellisin osin samanlainen kuin Epiktetoksen, vaikka ei niin hienostunut. Kuitenkin M. Aurelius puhuu sielun kuolemattomuudesta, samoin kuin latinalais-stoalainen filosofi Titus Annaeus Seneca (4 eaa.–65 jaa.), toisin kuin Epiktetos, jolle tuo näkemys on vieras.

² *Johannes Stobaios*, Makedonian Stobista, kirjoitti pojalleen Septimiukselle otteita n. 500 kreikkalaisesta kirjailijasta ja on sillä perusteella varsin tärkeä muinaisen kirjallisuuden tietolähde.

”Käsikirjan” tarkoituksena on Simpliciuksen selityksen mukaan ”ohjata ihmismieltä siihen vapauteen, johon maailman rakentaja ja isä sen on tarkoittanut”. Kirjan kreikankielinen nimi merkitsee ”käden omaa”, jonka tuli olla ikään kuin miekka kädessä aina valmiina ohjaamaan tuohon tarkoitukseen. Tekijä käsittelee taitavasti, terävästi ja varsin monipuolisesti hengen ja ruumiin suhteiden eri puolia, ylistää vertauksilla ja kuvauksilla kaiken oikean, hyvän ja jalon arvoa, teroittaa totuuden, rehellisyyden ja ihmisrakkauden omistamista ihanteelliseksi tarkoituseräksi, loukkausten ja huomaavaisuuden puutteen vähäpätöisenä pitämistä, korostaen sisäisen ihmisen arvon merkitystä. Kirja on rikas ajatuksista, johdonmukainen ja yhtenäinen, vaikkakin jaettuna eri lukuihin. Ojennukset ja ohjaukset, neuvot ja vertaukset ovat kauttaaltaan opettavia ja mieltä kiinnittäviä. Opetukset tähtäävät ihmiselämän parantamiseen ja järjestä osallisen hengen herättämiseen ihmisarvon säilyttämiseksi ja luontaisten voimien säilyttämiseksi. Esitys on lyhyttä ja miellyttävää, kieli voimallista ja vaikuttavaa.

Useat Epiktetoksen ajatusten yhtymäkohdat kristinopin kanssa ovat jo entisinä aikoina kiinnittäneet huomiota tutkijain ja kirkonmiesten, esimerkiksi kirkkoisä Augustinuksen (353–430 jaa.) ja Klemens Aleksandrialaisen († 220 jaa.), huomiota. On myös niitä, tieteilijöitäkin, jotka sillä perusteella koettavat osoittaa Epiktetoksen tunteneen Uuden testamentin kirjoituksia, ja sen jälkeen soveltaneen ja esittäneen omat opetuksensa. Se, että Epiktetos on tietänyt kristityistä, näkyy hänen Tutkielmiensa IV. 7. 6. kohdasta, jossa hän kuolemaa pelkäämättömillä galilealaisilla ilmeisesti tarkoittaa kristittyjä, mainiten heidät tuolla sen ajan nimityksellä.

Merkitsen tähän erinäisiä Käsikirjan ja Uuden testamentin vastaavia kohtia, joissa on havaittavissa ajatusten yhdenkaltaisuutta, siinä sivussa huomauttaen, että on yli 200 yhteistä merkityksellistä sanaa koko Epiktetoksessa ja Uudessa testamentissa. Nämä kohdat ovat seuraavat:

Käsikirja 13 — Matt. 6:21; Kk. 15 — Luuk. 22:29; Kk. 18 — Room. 8:28; Kk. 22 — Luuk. 9:62, 14:28; Kk. 25:1 — Room. 12:15; Kk. 29 — Luuk. 14:28; Kk. 30 — 1 Piet. 2:18; Kk. 31:1 — Jaak. 1:17; Kk. 33:1, 16 — Ef. 5:3, Koi. 3:8, 1 Tim. 5:13, Jaak. 3:1; Kk. 33:2 — Matt. 7:1; Kk. 33:5 — Matt. 5:34; Kk. 33:6 — II Kor. 6:14; Kk. 33: 7 — 1 Tim. 6: 8, Luuk. 3:14; Kk. 33:8 — 1 Tess. 4:3, Jaak. 3:17; Kk. 35 — Matt. 5:10, 1 Piet. 4:4; Kk. 40 —

1 Piet. 3:3; Kk. 42 — 1 Piet. 3:9; Kk. 43 — Matt. 18:21; Kk. 46 — Matt. 7:6; Kk. 48:3 — Hebr. 12:1; Kk. 51 — Hebr. 3:13; Kk. 53 — Matt. 6:10.

Kuten sanottu nämä parikymmentä kohtaa on otettu Käsikirjasta, ja lukija voi verrata niitä itse Uuden testamentin vastaaviin kohtiin. Uusin Uuden testamentin tutkimus ottaa selityksissään huomioon sukulaisajatuksia myös profaanikirjallisuudesta, varsinkin juuri myöhemmän stoalaisuuden. Tällöin Epiktetoksessa todetaan olevan, paitsi mainittuja Käsikirjan kohtia, ainakin parisataa ajatukseltaan yhdenmukaista kohtaa Uuden testamentin kohtien kanssa.

Kristinoppi osoittaa uskonnon ja moraalin elävästi yhteen kuuluviksi; Epiktetoksen – niin kuin yleensä stoaan – moraalioppi lepää myös uskonnollisilla edellytyksillä: se edellyttää uskon jumaluuden olemukseen, joka on olennaisesti pelkkää järkeä ja on moraalisesti täydellinen ja joka on sukua järjellä varustetulle ihmiselle. Kristinoppi tunnustaa ja tuntee vain yhden Jumalan ja kaikille ihmisille yhden totuuden ja yhden pelastusmahdollisuuden, Epiktetos on tässä suhteessa yhtä ”suvaitsematon”: hänen on mahdotonta ymmärtää ja hänestä on henkistä heikkoutta ja häpeämätöntä paatuneisuutta, että kukaan olisi oikeutettu epäilemään tai kieltämään Jumalan olemusta ja maailmaa järjellisen mielen tuloksena. Hän todistaa taitavasti, että tulee voittaa maailma, jos tahtoo pitää henkensä puhtaana, ja että tulee sisäisesti irtautua siitä, sillä halun maallisiin asioihin ja halun todelliseen onneen yhdistäminen ei onnistu – rakkautta maailmaan ja rakkautta jumalaan ei voi yhdistää.

Epiktetos teroittaa jumaluuden pyhyyttä, puhtautta ja hyvyyttä, mutta katsoo ihmissielun pystyvän saavuttamaan jumalallisen puhtauden, niin että ihminen tulee jumalankaltaiseksi. Yhteys, luottamus ja rakkaus Jumalaan on stoalaisessa opissa vain ajatuksia ja päätelmiä eikä sitä sydämellistä tuntemusta, mikä kristityllä on persoonalliseen Jumalaansa, eikä stoalaisella ole näin ollen jumalanpelkoa eikä Jumalan vihan tuntoa eikä sitä pelottavaa vakavuutta, jolla kristinoppi lopullisesti erottaa iankaikkisesti onnelliset ja iankaikkisesti onnettomat.

Epiktetos on, niin kuin jo on osoitettu, stoalaisen filosofisen koulukunnan tärkeimpiä edustajia. Stoalaisuuden aloittaja on filosofi *Zeno* (350–264 eaa.), joka oli kotoisin Kition kaupungista Kypros-saarelta. Hän oli alkuaan liikemies, mutta antautui sittemmin kokonaan henkisiin

harrastuksiin. Hän kuunteli Ateenassa eri suuntien filosofeja, joista hänen oppi-isistään mainittavimmat olivat Krates ja Ksenokrates. Vuonna 308 hän perusti Ateenassa oman filosofisen koulukunnan, jota nimitetään stoalaiseksi sen taidemaalauksilla koristetun pylväsrakennuksen, ”stoan”, mukaan, missä hän luennoi ja opetti. Siinä stoapylväikössä oli surmattu suuri joukko Ateenan kansalaisia 30 tyrannin hallitusajalla – nämä hirmuvaltiaat kukistettiin Sokrateen rohkean toimenpiteen ansiosta. Zeno valitsi sen paikan oppilaittensa kokoontumispaikaksi puhdistaa kseen ja poistaakseen siihen kiinnittyneen ikävän muiston.

Zeno nautti suurta arvoa ateenalaisten keskuudessa, ja erikoisesti häntä kunnioitti Makedonian kuningas Antigonos Gonatas hänen viisautensa vuoksi. Stoalaisopin perusteet ja ydinkohdat ovat peräisin Zenolta. Edellä niitä on jo muutamain kohdin kosketeltu. Seuraavassa esitellään vielä vähän lähemmin stoalaista järjestelmää, sen merkitystä ja arviointia.

* * * * *

Zenon opin perusta oli käytännöllinen moraalioppi ja sen vaatimusten toteuttamista elämässä hän samoin kuin hänen jälkeisensä stoalaiset teroittivat. Stoan ylin periaate on saattaa elämä sopusointuun luonnon kanssa ja muodostaa siten se järjelliseksi. Ihmisluonto on riippuvainen kaikkeuden luonnosta, ja edellytyksenä on ymmärtää, että maailman kaikkeus on riippuvainen järjestellisestä järjestyksestä, jonka alaiseksi meidän tulee alistaa myös oma tahtomme. Kaikki riippuu mielialasta, ja toiminta eli teko sellaisenaan on yhdentekevä, joten esimerkiksi rikokset ovat seurauksia siitä, että tekee vääriä päätelmiä hyödyllisestä ja vahingollisesta. Sen tähden on ihmisen velvollisuus kehittyä ymmärtämään, mikä on hyödyllistä ja mikä on vahingollista, mutta stoalaisuudessa tämän arvostelu tapahtuu etupäässä ajallisuuden kannalta, jolloin päähyveiksi esitetään oikeutta, malttia ja urheutta, jotka kaikki ovat järjen ilmenemismuotoja. Se, jossa nämä ominaisuudet ovat yhdistyneet täysin, on lähellä jumaluutta. Täten stoalainen toimii järkiperustein, tyytyen ajallisuuteen, josta seuraa tyytyväisyys, omavaltainen menettely itseänsä kohtaan, jopa itsemurhakin.

Mutta tämän ohessa ihmisen henkisestä puolesta huolehtiminen on stoan tärkeitä ydinkohtia. Stoa on luonut moraaliopin, jonka vertaista ei

ole missään muissa filosofisissa järjestelmissä ja jonka ainoastaan kristinoppi voittaa. Pelkästään filosofisesti katsottuna on Platonin (427–347 eaa.) tietopuolinen tutkimus ja Aristoteleen (384–322 eaa.) järjestelmä paljon korkeammalla. Mutta stoalaiset ovat ymmärtäneet rakentaa Sokrateen, Platonin ja Aristoteleen ajatelmista yhtenäisen järjestelmän, joka on lajissaan omaperäinen ja esiintyy maailmalle uutena ja itsenäisenä. Se on viimeinen, suuri itsenäinen muodostelma vanhan ajan filosofiaa. Kun kristinoppi esittää korkeinta, mitä voi olla olemassa ja esittää vapauden, niin stoakin esittää tätä korkeinta, vaikka omalla tavallaan, teroittaen itsemääräämistä ja muista riippumattomuutta. Ja tässä on stoalaisen koulukunnan historiallinen merkitys.

Se oli oikeastaan kolminainen. Ensiksikin on stoa henkisesti hallinnut muinaisajan maailmaa ainakin neljäsataa vuotta. Valtiollisten ja uskonnollisten levottomuuksien aikana se ylläpiti moraalista ryhtiä Kreikan ja Rooman sivistyneitten uskontona. Toiseksi on stoalaisuus juuri sen kautta tasoittanut tietä kristinopille yhtä hyvin sivistyneistön kuin rahvaan keskuudessa. Kolmanneksi on se ainakin jo toisella vuosisadalla sulautunut kristinoppiin ja antanut tälle sanallisia muotoja sekä ollut tärkeänä osana kristillisen moraaliopin kehittämisessä.

Uskontona on kristinoppi luonnollisesti voittanut stoa, sillä stoa ei tietenkään voinut kilpailla kristinopin kanssa, vaikka stoakin suuresti vaali ihmisten yhteishenkeä ja julisti ihmisten yleistä veljeyttä yhden jumalallisen isän lapsina. Siitä huolimatta stoa vaikutus ei aikanaan ole ollut vähäinen ja se kohdistui etupäässä sivistyneistöön, jonka elinoloihin sen opit olivat historiallisesti liittyneet. Stoalaisuuden ansioksi lasketaan kreikkalaisten sivistyksen leviäminen kosmopoliittiseksi, yleisinhimilliseksi ja siten ihmissuvun sisäisen yhteyden julistajaksi ja siksi tärkeäksi tekijäksi yhteiskunnallisen elämän muodostamisessa, huolimatta siitä, että stoa ylistää myös yksinäisyyttä ja näyttää, kuinka viisas voi käyttää hyväkseen yksinäisyyttäänkin. Myös stoalainen oikeuskäsitys on vaikuttanut roomalaiseen ja sitä kautta muidenkin kansojen oikeuskäytäntöön. Stoalaisen filosofian merkitystä ja vaikutusta myöhemmän jopa kristillisenkin ajan filosofiaan ei suinkaan pidä jättää huomiotta. Stoalaisten oppi sisältää ikään kuin kaukaisia kangastuksia uuden ajan puhtaasta ja

korkeasta opista ihmissuvun onnellistuttamiseksi. Ilmeisesti stoalla on ulkonaista yhtäläisyyttä kristinopin kanssa, niin kuin edellä jo huomautettiin, ja tästä on aiheutunut se oletamus ja väite, että kristinoppi olisi vaikuttanut stoan erään keskeisimmän edustajan Epiktetoksen filosofiaan tai että päinvastoin jotkut Uuden testamentin kirjoittajat ja etenkin apostoli Paavali olisivat tapailleet ja noudattaneet kirjoituksissaan Epiktetoksen oppeja.

Epiktetoksen kirjoituksista ilmenee, että hän omalla tavallaan uskoi hänelle ”ilmoitettuun sanaan” yhtä lujasti kuin kuka tahansa evankeliumin julistaja. Zeno ja Khrysispos (279–207 eaa.), stoalaisuuden pylväät, ovat hänestä ihmiskunnan todelliset hyväntekijät, jotka ovat julistaneet ja näyttäneet ihmiskunnalle tien onneen, ja hän pitää heidän oppiaan lakina, joka on kotoisin jumaluudesta ja joka johtaa ihmiset sisäiseen rauhaan. Se, joka on näin varma, että on oikealla tiellä, ei ota selvää, olisiko kenties muita teitä, jotka veisivät samaan päämäärään. Ei voida olettaa, että Epiktetos hylkäsi helleeniläisen viisauden ja että hän olisi kuitenkin sitä halveksien sovittanut hänelle vieraan opin aineksia oppiinsa. Jos hän edes vähänkään tunsipaavalin kirjeitä, täytyi hänen joko vieroksua sitä, mitä Paavali sanoo hänen korkeimmastaan, tai tulla kristityksi: jälkimmäistä nähtävästi ei ole tapahtunut. Vaikka kieltämättä on ajatusten yhdenmukaisuutta ja maailmankatsomuksen sukulaisuutta Uuden testamentin ja Epiktetoksen välillä, niin on myös niiden välillä selkeitä periaatteellisia eroavaisuuksia ja vastakohtia. Jos hän olisi lukenut Uuden testamentin kirjoituksia, olisi hän siinä löytänyt hänelle täydellisesti käsittämätöntä, – tunnelmia, periaatteita ja tosiasioita, jotka ovat aivan vastakkaisia hänen tuntemuksilleen ja järjestelmälleen: kuinka olisi hän ryhtynyt poimimaan sieltä erinäisiä otteita omiin kirjoituksiinsa havaitsematta ristiriitaa kristillisen ja stoalaisen viisauden välillä? Jos hänelle olisi ollut tärkeitä saada kristittyjäkin kuulijoiksi luennoilleen tai jos hän olisi tahtonut ilmaista kantansa kristinoppiin, olisi hänenlaisensa avomielinen mies esittänyt sen julkisesti ja vapaasti, mutta hän ei tehnyt niin siinäkään kohdassa, missä hän nähtävästi tarkoittaa kristittyjä. Päinvastoin hän on kaikessa esityksessään stoalainen, käyttää kaiken taitonsa ja kaunopuheisuutensa stoalaisen elämänehanteen esille tuomiseksi.

Samanlaisilla perusteilla täytyy olla jo ennalta selvää, että Kristuksen apostolit eivät voineet lainailla pakanuuden filosofiasta eivätkä olisi myöskään uskoneet voivansa korottaa helleeniläisen filosofian lisäyksillä pelastusjulistuksensa vaikutusta. Apostolien joukossa varsinkin Paavali, joka kaiketi ennen muita oli helleenien sivistykseen tutustunut, osoittaa syvää vastenmielisyyttä inhimillistä viisautta kohtaan (1 Kor. 1:21,22). Se on hänestä vain harhatie Kristuksen ilmestyksen suhteen, jossa on kaikki viisauden ja tiedon aarteet kätkeytyneinä (Kol. 2:3). Kuka helleeniläisestä viisaudesta näin ajattelee, hän ei ole voinut sovitella sitä kirjoituksiinsa. Joku onkin tämän johdosta tehnyt varsin oikeutetun kysymyksen: Eikö ole selvä, että apostolille, olettaenkin hänen tunteneen kreikkalaista kirjallisuutta, täytyi olla tärkeää sitä ennemmin salata kuin tuoda julki?

Epiktetoksen merkitys ei ole silti vailla käytännöllistä arvoa, saati tarpeeton – meidänkään ajalle. On usein terveellistä, tarpeellista ja hyödyllistä palata Epiktetoksen menetelmään moraalisen sivistyksen opettamisessa ja ohjata kansaa järkipäisillä syillä etsimään lisää elämän puhtautta ja tavoittelemaan totuutta. – Siinä mielessä tämä ”Käsikirja” on toimitettu suomeksi.

Kaarle Jaakkola

[Vuonna 1919 ilmestyneen suomennoksen tekijä]

Epiktetos

Käsikirja

ENKHEIRIDION

Kirjoitettu 135 jaa.

I

1. Jotkin asiat ovat elämässämme vallassamme, toiset eivät. Voimme päättää mielipiteistämme ja harrastuksistamme, mitä haluamme ja mitä inhoamme – kaikesta omasta toiminnastamme. Emme voi päättää ruumiistamme, varallisuudestamme, maineestamme tai yhteiskunnallisista olosuhteistamme – mistään, mikä ei ole meidän omaa toimintaamme.

2. Kaikki se, mikä on meidän vallassamme, on luonnostaan vapaata, esteistä riippumatonta ja rajatonta. Mutta se, mikä ei ole vallassamme, on heikkoa, epävapaata ja kahlittua – se on muiden vallassa.

3. Muista siis, että jos pidät luonnostaan epävapaita asioita vapaina ja muiden vallassa olevia asioita ominasi, joudut vaikeuksiin, keskelle huolia ja levottomuutta, ja syytät siitä jumalia ja ihmisiä. Mutta jos pidät ominasi vain sitä, mikä on sinun, ja pidät muille kuuluvana sitä, mikä todellisuudessa on muiden, silloin kukaan ei koskaan pakota sinua mihinkään, kukaan ei estä sinua, et syytä etkä moiti ketään, et tee vastoin tahtoasi mitään, kukaan ei loukkaa sinua, sinulla ei ole vihamiehiä, eikä kukaan vahingoita sinua.

4. Jos siis tavoittelet sellaisia korkeita hyveitä, muista, että sinun tulee vaalia niitä innolla, luopua joistakin asioista kokonaan ja siirtää toiset asiat tuonnemmaksi. Mutta jos tavoittelet näitä hyveitä sekä samalla valtaa ja rikkautta, et kenties saavuta jälkimmäisiääkään ja varmasti menetät kokonaan ensiksi mainitut – ne, jotka yksin voivat tuottaa vapautta ja onnea.

5. Opettele siis sanomaan heti jokaisen vastoinkäymisen kohdalla: ”Tuo on vain näennäistä, eikä ensinkään sitä, miltä se näyttää.” Ota siitä sitten selvää ja arvio sitä niiden periaatteiden nojalla, joita sinulla on, ennen kaikkea sen mukaan, onko kyse sellaisesta asiasta, joka ovat omassa vallassamme vai ei. Ja jos ei, ole valmiina sanomaan, että se ei merkitse sinulle mitään.

II

1. Muista, että halu lupaa sen täyttymyksen, johon tämä halu liittyy, ja että inho lupaa karttaa sitä, mitä inho koskee. Joka ei saavuta haluamaansa, on pettynyt, ja joka ei onnistu karttamaan inhoamaansa, on onneton. Jos siis välttelet vain niitä asioita, jotka ovat luontaisten taipumustesi vastaisia ja jotka ovat sinun vallassasi, niin et joudu alttiiksi sille pahalle, jota välttelet. Mutta jos yrität vältellä sairautta, köyhyyttä tai kuolemaa, tulet onnettomaksi.

2. Älköön sinulle siis olko vastenmielistä mikään, mikä ei ole vallassamme, ja suuntaa inhosi siihen, mikä on vallassamme olevien asioiden luontaista järjestystä vastaan. Mutta toistaiseksi tukahduta halusi kokonaan. Sillä jos haluat jotakin, mikä ei ole vallassamme, tulet välttämättä onnettomaksi. Jos taas haluat sellaisia asioita, jotka ovat meidän vallassamme ja jotka ovat haluamisen arvoisia, silloin sinulla ei ole vielä niitä hallussasi. Ryhdy toimeen tai ole ryhtymättä, ole kuitenkin tyyni ja varovainen.

III

Kaikesta, mikä ilahduttaa sinua tai on sinulle hyödyllistä tai rakasta, muista eritellä vähäpätöisimmistä asioista alkaen, mikä on niiden todellinen luonne. Jos olet kiintynyt esimerkiksi tiettyyn saviruukkuun, muista, että pidät saviruukuista ylipäätään, ja jos se särkyy, älä siitä järkyty. Jos syleilet lastasi tai vaimoasi, sano syleileväsi ihmisistä, sillä kun jompikumpi heistä kuolee, sinun ei tule järkyttyä siitä.

IV

Kun aiot ryhtyä johonkin toimeen, muistuta mieleesi, minkälainen tuo toimi on luonteeltaan. Jos menet kylpemään, kuvittele, mitä kylpylaitoksessa tapahtuu, kuinka siellä jotkut loiskuttelevat vettä toisten päälle, jotkut tungeskelevat, jotkut käyttävät herjaavaa kieltä, jotkut jopa varastelevat. On turvallisempaa tarttua toimeen, jos heti sanot itsellesi: ”Tahdon mennä kylpemään, ja tahdon säilyttää oman luonnollisen mielentilani.” Ja menettele samoin kaikessa, mihin ryhdyt. Sillä siten olet valmis sanomaan, jos jokin estää kylpemistäsi: ”Enhän tahtonut ainoastaan kylpeä vaan myös säilyttää oman luonnollisen mielentilani, mutta sitä en säilytä, jos minua vaivaan itseäni tällaisilla sattumuksilla.”

V

Ihmisiä eivät järkytä niinkään itse asiat, vaan heidän käsityksensä asioista. Esimerkiksi kuolema ei ole kauhea asia, sillä silloinhan Sokrateskin olisi kauhistunut kuolemaa. Sen sijaan se käsitys, että kuolema on kauhea, on kauhistuttava. Siis kun kohtaamme vastuksia tai kun järkytymme tai tulemme murheellisiksi, älkäämme koskaan syyttäkö muita kuin itseämme, omia käsityksiämme. On sivistymätöntä syyttää toisia omista vastoinkäymisistämme. Syyttämällä niistä itseään ihminen osoittaa alkaneensa sivistyä. Täysin sivistynyt ihminen ei syytä muita eikä itseään.

VI

Älä ole ylpeä mistään hyvästä ominaisuudesta, jota sinulla ei ole. Jos hevonen sanoisi kerskatén: olen uljas, se käy päinsä. Mutta jos sinä sanot kerskatén: minulla on uljas hevonen, tiedä, että silloin ylpeilet hevosen hyvistä ominaisuuksista. Mitä ominaisuuksia sitten voit sanoa omaksesi? Vain tapa, miten asennoidut eri asioihin. Siis kun suhtaudut luonnollisesti erilaisiin ilmiöihin, voit syystäkin olla ylpeä, sillä silloin olet ylpeä ainoastaan omasta hyvästä ominaisuudestasi.

VII

Kun laiva merimatalla pysähtyy satamaan ja sinä menet maihin hakemaan vettä, voit kulkiessasi poimia näkinkengän tai kukkasen, mutta sinun tulee pitää mielessäsi laiva ja tarkata lakkaamatta, kutsuuko laivan kapteeni lähtöön. Ja jos tämä kutsu kuuluu, tulee sinun jättää kaikki muu, ettei sinua raahattaisi laivaan sidottuna käsistä ja jaloista kuin lammasta. Samalla tavalla on elämässä: jos sinulle annetaan näkinkengän ja kukkasen sijaan vaimo ja lapsi, olkoon niin. Mutta jos kapteeni kutsuu, jätä ne kaikki ja juokse laivaan, äläkä katso taaksesi. Ja jos olet vanha, älä poistu etäälle laivasta, ettet myöhästyisi, kun sinua kutsutaan.

VIII

Älä edellytä, että asiat tapahtuisivat siten kuin tahdot, vaan toivo niiden tapahtuvan juuri niin kuin niiden on tarkoitus tapahtua, niin saavutat rauhan.

IX

Sairaudesta on haittaa ruumiille, mutta ei tahdolle – ellei se ole oma valintasi. Halvauksesta on haittaa jalalle, mutta ei tahdolle. Ajattele näin kaikessa, mitä joudut kohtaamaan, ja huomaat vastusten tulevan muiden osaksi, ei sinun.

X

Mitä hyvänsä sinulle tapahtuu, käänny itsesi puoleen ja kysy, miten kykenet parhaiten toimimaan siinä tilanteessa. Jos näet kauniin naisen, sinun täytyy kyetä hillitsemään tunteitasi; jos koet tuskaa, sinun tulee olla kärsivällinen; jos sinua soimataan, sinun tulee olla pitkämielinen. Ja jos olet totuttautunut siihen, hetken mielteet eivät saa temmatuksi sinua mukaansa.

XI

Älä milloinkaan sano mistään asiasta: ”Olen menettänyt sen”, vaan sano: ”Olen palauttanut sen takaisin.” Onko lapsesi kuollut? Se on palautettu takaisin. Vaimosi on kuollut? Hän on palautettu takaisin. Onko omaisuutesi otettu sinulta pois? Eikö se ole niin ikään palautettu takaisin. Sanot: ”Mutta joku paha ihminen on riistänyt sen minulta.” Mitä väliä sillä on, kenen välityksellä antaja on ottanut sen sinulta takaisin? Niin kauan kuin se on sinulle annettuna, pidä huolta siitä, mutta kuten matkustajat suhtautuvat majataloon, älä pidä sitä omanasi.

XII

1. Jos tahdot edistyä, hylkää seuraavanlaiset ajatukset: minulla ei ole millä elää; jos en kurita palvelijaani, hän tulee kelvoton. Sillä parempi on kuolla nälkään vapaana murheista ja pelosta kuin elää yltäkylläisyydessä huolestuneena. Ja parempi on, että palvelija on kelvoton kuin että sinä itse olet onneton.

2. Aloita siis pikkuasioista. Onko öljyä läikkynyt maahan? Onko tilkka viiniä varastettu? Sano tuolloin itsellesi: ”Tämä on tyynen mielen ja mielenrauhan hinta, sillä ilmaiseksi ei saa mitään.” Kun kutsut palvelijaasi, hän ei kenties kuule sinua, tai jos hän kuulee, hän saattaa olla tekemättä mitä sinä tahdot. Mutta mielenrauhasi ei saa järkkäyä siitä.

XIII

Jos tahdot edistyä, niin mukaudu siihen, että sinua saatetaan pitää ulkonaisissa asioiden suhteen typeränä ja yksinkertaisena. Yritä näyttää siltä, ettet tiedä mitään. Ja jos jonkun mielestä näytät tietävältä, epäile itseäsi. Sillä ei ole helppoa pitää samanaikaisesti yllä luontaisia pyrkimyksiäsi ja vaalia ulkonaisia asioita, sillä tavoitellessasi toista välttämättä laiminlyöt toista.

XIV

1. Jos haluat lastesi, vaimosi ja ystäväsi elävän ikuisesti, olet typerys, sillä silloin toivot sellaista, joka ei ole sinun vallassasi, ja haluat omistaa sellaista, joka ei ole sinun. Samoin jos tahdot, että palvelijassasi ei ole mitään vikoja, olet tyhmä, sillä silloin tahdot, että vika ei olisi vika vaan jotakin muuta. Jos kuitenkin haluat toiveesi toteutuvan ja se on omassa vallassasi, saavutat tavoitteesi keskittämällä tarmosi siihen.

2. Ihmisiä hallitsee on se, jolla on valta antaa, mitä ihminen tahtoo, ja ottaa pois, mitä ihminen ei tahdo. Joka siis tahtoo olla vapaa, älköön toivoko tai välttäkö mitään, mikä on muiden vallassa. Ellei tee näin, hänen täytyy olla orja.

XV

Muista, että sinun tulee käyttäytyä elämässäsi niin kuin juhla-aterialla. Jos kulho annetaan sinulle, ojenna kätesi ja ota kohtuullisesti. Jos kulho menee ohitsesi, älä pysäytä sitä. Jos se ei ole vielä tullut sinun kohdallasi, älä ilmaise haluavasi sitä, vaan odota vuoroasi. Toimi näin vaimosi, lapsiesi, virkatehtävien ja rikkauksien suhteen, ja kerran olet kelvollinen jumalien juhlavieraaksi. Mutta jos jätät ottamatta, mitä eteesi asetetaan, sinusta ei tule ainoastaan jumalien juhlavieras, vaan vieläpä osallinen heidän vallastaan. Sillä niin tekivät Diogenes, Herakleitos ja muut heidän kaltaisensa, ja heitä nimitettiin ansaitusti jumalallisiksi.

XVI

Kun näet jonkun surevan poikansa poismenoa tai omaisuutensa menettämistä, varo, ettei tuo näky johda sinua harhaan ja saa sinut luulemaan hänen olevan onneton noiden ulkonaisten asioiden tähden. Sen sijaan pidä mielessäsi, että tuota ihmistä ei sureta se, mitä on tapahtunut, sillä se ei tee muitakaan ihmisiä onnettomiksi, vaan se miten suhtautuu tapahtuneeseen. Älä kuitenkaan epäröi osoittaa hänelle myötätuntoa, ja jos mahdollista, sure hänen kanssaan, mutta varo joutumasta sisimmäsäsi surun valtaan.

XVII

Muista, että olet näyttelijä sellaisessa näytelmässä kuin näytelmäkirjailija päättää sen olevan – se voi olla lyhyt tai pitkä. Jos hän tahtoo sinun näyttävän köyhää, rampaa, erakkoa tai virkamiestä, sinun täytyy näyttellä roolisi luontevasti. Sillä sinun tehtäväsi on näyttellä sinulle määrätty osasi hyvin, roolin valinta on toisen asia.

XVIII

Kun korppi raakkuu pahaenteisesti, älköön se säikäyttäkö sinua, vaan selvitä itsellesi sen merkitys ja sano: ”Tuollaiset asiat eivät ennakoita minulle, vaan ehkä ruumisparalleni, omaisuudelleni, maineelleni, lapsilleni tai vaimolleni. Minulle kaikki ennusmerkit ovat hyviä, jos niin tahdon, sillä mitä hyvänsä niistä seuraakin, minun vallassani on käyttää se hyödykseni.”

XIX

1. Voit olla voittamaton, jos et mene mihinkään taisteluun, jossa voitto ei ole vallassasi.

2. Nähdessäsi jonkun kunnioitetun, mahtavan tai muuten arvossa pidetyn henkilön, älä anna tuon vaikutelman eksyttää sinua luulemaan häntä onnelliseksi. Sillä jos hyvän olemus riippuu siitä, mikä on meidän vallassamme, meissä ei tule olla sijaa kateudelle ja pahansuopuudelle. Et-hän sinäkään tahdo olla valtion päämies, senaattori tai konsuli, vaan olla vapaa. Ja ainoastaan yksi tie vie vapauteen: olla välittämättä siitä, mikä ei ole meidän vallassamme.

XX

Muista, että sinua ei loukkaa solvaaja eikä lyöjä, vaan käsityksesi, että he tekevät niin. Kun siis joku saa sinut suuttumaan, tiedä, että oma käsityksesi on suuttuttanut sinua. Siksi älä anna ensivaikutelmasi eksyttää sinua. Sillä jos suinkin suot itsellesi hengähdystauon, hillitset helpommin itsesi.

XXI

Olkoon silmiesi edessä joka päivä kuolema, maanpako ja kaikki muu pelottavalta näyttävä, mutta ennen kaikkea kuolema. Silloin et milloinkaan viljele alhaisia ajatuksia etkä halua mitään kohtuuttomasti.

XXII

Jos arvostat filosofiaa, valmistaudu alun pitäen siihen, että monet pilkkaavat sinua ja sanovat: ”Meidän keskuutemme on yhtäkkiä ilmaantunut filosofi. Mistä on peräisin tuo ylimielinen ilme?” Mutta älä ylvästele, vaan pidä lujasti kiinni siitä, mikä näyttää sinusta parhaalta ja Jumalan asettamalta. Ja muista, että jos noudatat tuota periaatetta, ne jotka aluksi pilkkasivat sinua, ihailevat myöhemmin sinua. Mutta jos annat periksi heidän edessään, joudut kaksin verroin naurunalaiseksi.

XXIII

Jos joskus satut kääntymään ulkomaailman puoleen ollaksesi jollekin mieliksi, tiedä menettäneesi periaatteesi. Ole aina tyytyväinen, että olet filosofi. Jos toivot näyttäväsi filosofilta, näytä itsellesi olevasi sellainen, ja se riittääköön sinulle.

XXIV

1. Älä vaivaa itseäsi seuraavanlaisilla mietteillä: ”Elän vailla arvonantoa, en ole missään mitään.” Sillä jos arvonannon puute on paha asia, kukaan ei voi saada sinua enempää osalliseksi pahasta kuin häpeästäkään. Pitäisikö siis sinun päästä korkeaan virkaan tai tulla kutsutuksi juhliin? Ei suinkaan! Kuinka se sitten olisi arvonannon puutetta sinua kohtaan? Ja kuinka voi olla, ettet ole missään mitään, kun sinun pitäisi olla jotakin niissä asioissa, jotka ovat sinun vallassasi ja joissa saatat olla mitä suurinta?

2. Sanot: ”Mutta ystäväni ovat vailla apuani.” Mitä tarkoitat ”vailla apuasi”? Sitäkö, etteivät he saa sinulta rahaa tai ettet voi taata heille etuoikeuksia? Kuka on sinulle sanonut, että nuo asiat ovat meidän eikä muiden

vallassa? Kuka voi antaa toiselle sellaista, mitä itsellä ei ole? ”Siinä tapauksessa hanki rahaa, että mekin saisimme osuutemme”, ystäväsi sanovat.

3. Mikäli voin hankkia rahaa säilyttäen itsekunnioitukseni, rehellisyyteni ja jalomielisyyteni, kerro minulle, miten se tapahtuu, ja minä teen niin. Mutta jos vaaditte minua luopumaan niistä hyvistä asioista, joita minulla on, jotta voisitte saada edes sellaista, mikä ei ole hyväksi, niin huomatkaa, kuinka epäoikeudenmukaisia ja ymmärtämättömiä te olette. Sitä paitsi kumpaa te mieluummin tahdotte: rahaa vai uskollisen, kunnan ystävän? Auttakaa minua ennemmin saavuttamaan nuo ominaisuudet, älkääkä vaatiko minua tekemään sellaista, millä menetän ne.

4. ”Mutta mitä minuun tulee”, sinä sanot, ”isänmaa on vailla apuani.” Taas kerran kysyn: minkälaista apua tarkoitat? Sinä et pystytä isänmaalle pylväikköjä etkä rakenna kylpylaitoksia. Ja mitä se merkitsee? Eihän seppä tee kenkiä eikä suutari aseita. Riittää, kun kukin tekee tehtävänsä. Ja jos hankit isänmaallesi uuden kansalaisen, joka on rehti ja hyveellinen, etkö silloin hyödytä isänmaatasi? Totisesti! Silloin sinä et ole hyödytön isänmaallesi.

5. ”Mikä sitten on asemani yhteiskunnassa?” kysyt. Mikä hyvänsä, kunhan pystyt olemaan luotettava ja kunniallinen. Mutta jos menetät nämä ominaisuudet auttaessasi isänmaatasi, mitä hyötyä sinusta on sille, jos sinusta on tullut häpeämätön ja petollinen?

XXV

1. Suositaanko jotakuta pidoissa sinua enemmän? Ollaanko hänelle kohteliaampia tai kyselläänkö häneltä enemmän neuvoa? Jos nuo asiat ovat hyvästä, sinun tulee iloita, että hänelle käy niin, mutta jos ne ovat pahasta, älä sure, etteivät ne koituneet sinun osaksesi. Muista, että jos sinä haluat saavuttaa jotakin sellaista, mikä ei ole sinun vallassasi, et voi olla samojen asioiden arvoinen kuin muutkin, ellet toimi heidän laillaan.

2. Kuinka se, joka ei vieraile huomattavien ihmisten luona, eikä liehittele heitä, saisi samanlaista huomiota osakseen kuin se, joka tekee niin. Olisit epäoikeudenmukainen ja kohtuuton, jos toivoisit etuoikeuksia itsellesi ja saavasi ne ilmaiseksi.

3. Paljonko salaatti maksaa? Sanokaamme hopeakolikon. Jos siis joku antaa hopeakolikon ja saa salaattia, mutta sinä et anna hopeakolikkoa etkä saa salaattia, niin älä kuvittele saaneesi vähemmän kuin hän. Sillä niin kuin hänellä on salaattinsa, sinulla on rahasi, jota et ole antanut.

4. Samoin on seuraavan asian suhteen. Sinua ei kutsuttu pitoihin, sillä sinä et maksanut isännälle illallisen hintaa. Kohteliaisuus ja huomaavaisuus ovat se hinta, jolla kutsu ansaitaan. Suorita siis vaadittu maksu, jos pitoihin pääseminen on mielestäsi sen arvoista. Mutta jos et tahdo maksaa siitä ja kuitenkin haluat saada kutsun, olet typerys ja vaadit liikaa.

5. Eikö sinulla siis ole mitään noiden pitojen sijaan? Onpa hyvinkin: sinun ei ole tarvinnut imarrella ketään vastoin tahtoasi eikä sietää alenta-vaä käytöstä hänen ovellaan.

XXVI

Elämän tahto voidaan oppia niistä asioista, joista meillä ei ole erimielisyyttä keskenämme. Esimerkiksi kun toisen palvelija särkee astian, ollaan heti valmiita sanomaan, että sellaista sattuu. Tiedä siis, että kun jokin sinun astiasi särjetään, sinun tulee toimia samalla tavoin. Sovella tätä periaatetta myös tähdellisempiin asioihin. Onko jonkun toisen lapsi tai vaimo kuollut? Ei ole ketään, joka ei sanoisi, että se on ihmisen kohtalo. Mutta kun jonkun oma lapsi tai vaimo kuolee, aletaan heti valittaa: ”Voi minua onnetonta!” Tulisi kuitenkin muistaa, mitkä olivat tuntemuksemme, kun kuulimme muille tapahtuvan sitä samaa.

XXVII

Kuten päämäärää ei aseteta siinä tarkoituksessa, että sitä ei saavutettaisi, samalla tavalla ei maailmassa ole itsessään pahaa.

XXVIII

Jos joku luovuttaisi sinun ruumiisi jonkun vastaan tulijan haltuun, sinä tietenkin vihastuisit. Mutta kun kuka tahansa saa sinua solvaamalla mielesi hämmentyneeksi ja sekaisin, etkö tunne häpeää?

XXIX

1. Tarkkaa kunkin työn edellytyksiä ja seurauksia, ennen kuin ryhdyt toimeen. Ellet tee niin, pääset seurauksista välittämättä tosin alkuun, mutta sitten vaikeuksien ilmaantuessa joudut siitä häveten luopumaan.

2. Haluatko voittaa Olympian kisoissa? Niin minäkin, se olisi suuremoista. Mutta mieti edellytyksiä ja seurauksia ennen kuin tartut toimeen. Sinun täytyy mukautua kovaan kuriin, noudattaa tiukkaa ruokavaliota, pidättyä herkuista ja harjoitella säännöllisesti määrättyinä hetkinä, oli kuuma tai kylmä, etkä saa juoda viiniä. Lyhyesti sanottuna sinun tulee jättää itsesi valmentajan valtaan aivan kuin hän olisi sinua hoitava lääkäri. Sitten itse kamppailussa saatat tulla paiskatuksi maahan, katkaista kätesi, nyrjäyttää nilkkasi tai niellä paljon hiekkaa. Ehkä tulet piestyksi, ja kaiken lisäksi voit hävitä.

3. Mieti edellä sanottua ja ryhdy valmentautumaan, jos vielä todella kaipaat sitä. Muutoinhan toimit kuin lapset, jotka leikkivät milloin painijoita, milloin gladiaattoreita, milloin torvensoittajia, milloin näyttelijöitä, milloin mitäkin sen mukaan, mitä ovat nähneet. Samoin sinäkin tahdot joskus olla painija, toisella kertaa gladiaattori, sitten puhuja, sen jälkeen filosofi, mutta koko sielustasi et yhtään mitään, vaan niin kuin apina matkit kaikkea näkemääsi ja mikä sinua milloinkin miellyttää. Kun ryhdyt johonkin, teet sen satunnaisesti ja pelkän vaiston varassa etkä tosissasi pohtien asiaa monelta kannalta.

4. Siten eräät nähdessään filosofin ja kuullessaan jonkun puhuvan niin kuin Eufrates³ – kuka osaa puhua kuin hän – tahtovat itsekkin olla filosofeja.

5. Ihminen, mieti ensin, mihin olet ryhtymässä, sitten arvioi omat voimasi, riittävätkö ne. Haluatko kilpailla viisiottelussa vai painissa? Tarkastele käsivarsiasi, reisiäsi ja lanteitasi, sillä eri ihmiset soveltuvat eri tehtäviin.

6. Arveletko, että pyrkimällä filosofiksi voisit entiseen tapaasi syödä, juoda, tyydyttää halujasi ja olla vihainen. Et suinkaan. Sinun täytyy valvoa, ponnistella, etäännyä omaisistasi, tulla palvelijasi halveksimaksi ja

³ Eufrates oli stoalainen filosofi Syyriasta, Plinius nuoremman (62–113 jaa.) ystävä.

tapaamies ihmisten ivailun kohteeksi. Sinun pitää olla kaikessa muita alempana arvostuksessa: asemassa, oikeuden edessä ja kaikissa toimissa.

7. Harkitse, tahdotko siten lunastaa tyyneyden, vapauden ja mielenrauhan. Jos et, pidä huolta, ettet ole lasten lailla tänään filosofi, sitten tullimies ja edelleen puhuja, sen jälkeen keisarin prokuraattori. Nämä toimet eivät sovi yhteen. Sinun täytyy olla yksi persoonallisuus, joko hyvä tai huono. Sinun tulee kehittää hengenvoimiasi tai ulkonaisia kykjesi. Sinun täytyy tutkiskella joko sisäisiä tai ulkonaisia asioita – lyhyesti sanoen sinun täytyy olla joko filosofi tai kansanihminen.

XXX

Velvollisuudet johtuvat yleensä ihmisten välisistä suhteista. Velvollisuutesi on huolehtia isästäsi, olla myöntöväinen hänelle kaikessa ja kuunnella kärsivällisesti hänen nuhteitaan. Entä jos hän on paha? Oletko luonnostaan oikeutettu hyvään isään vai ainoastaan isään? Kohteleeko veljesi sinua väärin? Älä kiinnitä huomiota siihen, vaan siihen miten sinä voisit olla sopusoinnussa elämän kanssa. Sillä toinen ei loukkaa sinua ellet itse tahdo; silloin tulet olemaan loukattu, kun ajattelet, että sinua loukataan. Tällä tavoin huomaat, mitkä ovat naapurin, kansalaisen, ja virkamiehen velvollisuudet, mikäli otat tavaksesi tarkkailla ihmisten keskinäisiä suhteita.

XXXI

1. Mitä tulee jumalanpelkoon, pääasia on perustaa se oikeille käsityksille niistä, nimittäin että jumalat ovat olemassa ja hallitsevat maailmaa hyvyydellä ja oikeudenmukaisesti. Sinun tulee totella jumalia ja mukautua kaikkeen, mitä tapahtuu, sekä huomata omaehtoisesti siinä korkeimman järjen vaikutusta. Sillä siten et saa milloinkaan aiheita moittia jumalia, etkä voi syyttää heitä jääneesi vaille huolenpitoa.

2. Se ei ole mahdollista, ellet irtaannu niistä asioista, jotka eivät ole meidän vallassamme, ja katso hyvän ja pahan riippuvan ainoastaan niistä, jotka ovat meidän vallassamme. Sillä jos otaksut jonkin niistä asioista,

jotka eivät ole vallassamme, olevan hyvää tai pahaa, niin siitä välttämättä seuraa, että kun et onnistu saamaan jotakin hyvää, jota toivot, tai kohtaat jotakin pahaa, jota kartat, syytät ja vihaat niitä, jotka aiheuttavat sellaista.

3. Jokainen elävä olento nimittäin luonnostaan pakenee ja karttaa kaikkea, mikä näyttää vahingolliselta, ja vahingon aiheuttajaa, mutta tavoittelee ja ihastelee sitä, mikä näyttää hyödylliseltä, ja hyödyn aiheuttajaa. On siis mahdotonta, että se, joka kokee itseään vahingoitettavan, olisi iloinen siitä, jonka otaksuu aiheuttavan vahinkoa – samoin kuin hän ei voi tuntea iloa itse vahingosta.

4. Tästä syystä poika solvaa isäänsä, kun isä ei anna pojalle sitä, mitä poika luulee hyväksi itselleen. Niinpä kumpikin Oidipuksen pojista, sekä Polyneikes että Eteokles uskoivat, että kuninkaan valta oli häntä itseään varten, ja heistä tuli toistensa vihollisia. Tämän takia talonpoika, merimies, kauppias ja ne, jotka ovat menettäneet vaimonsa ja lapsensa, parjaavat jumalia. Sillä ihmisten hurskaus on sidoksissa hyötynäkökohtiin. Siksi se, joka huolehtii siitä, mitä hänen tulee tavoitella ja vältellä, huolehtii samalla hurskaudestaan.

5. Jokaisen velvollisuus on tarjota uhrilahjoja ja ensi hedelmiä perinnäistapojen mukaisesti jalolla mielellä ja kohtuudella, ilman halveksuntaa tai kitsastelua.

XXXII

1. Jos turvaudut ennustajaan, muista olevasi tietämätön siitä, mitä tulevaisuudessa tapahtuu, ja että tulet saamaan ennustajalta tietoa siitä. Mutta minkä laatuinen ennustus on, sen tiedät edeltä käsin, jos todella olet filosofi. Sillä jos ennustus koskee asioita, jotka eivät ole meidän vallassamme, se ei voi olla hyvää eikä pahaa.

2. Älä siis mene ennustajalle toiveikkaana tai tuntien vastenmielisyyttä. Äläkä käänny hänen puoleensa peläten, vaan hyvin tietäen, että mitä hyvänsä tulee ilmi, se on yhdentekevää eikä sillä ole vaikutusta sinuun, mutta mitä tahansa se onkin, voit käyttää sitä hyödyksi, eikä siinä kukaan voi estää sinua. Lähesty siten jumalia luottamuksella niin kuin neuvonantajiasi. Ja kun olet saanut jonkin neuvon, muista kenen neuvoja voit noudattaa ja kenen et.

3. Kuten Sokrates kehotti, tiedustele ennustajalta ainoastaan sellaisia asioita, jotka vievät kaiken huomiosi ja joista ei järjellä eikä millään muullakaan keinolla voi saada selvää. Sen tähden kun on autettava vaarassa olevaa ystävää tai isänmaata, ei tule tiedustella ennustajalta, pitäisikö sinun panna itsesi alttiiksi. Sillä jos ennustaja vastaa, että uhraus on epäsuotuista, on selvää, että se tarkoittaa kuolemaa, jonkin ruumiinjäsenen vammautumista tai maanpakoa. Mutta järki sanoo, että vaikka niin kävisi, vaarassa olevaa ystävää ja isänmaata on autettava. Ota siis opiksi suuresta oraakkelista Pythiaasta, joka ajoi temppelistä pois sen, joka ei ollut auttanut hengenvaaraan joutunutta ystäväänsä.⁴

XXXIII

1. Laadi pikimmiten jokin elämänohjeisto, jota noudatat sekä yksin ollen että ihmisten seurassa.

2. Ole enimmäkseen vaiti, eli puhu ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä, ja silloinkin tee se lyhyesti. Joskus harvoin, kun tilanne vaatii, osallistu sinäkin keskusteluun, mutta älä puhu jokapäiväisistä asioista, kuten gladiaattoreista, kilpa-ajoista, mestariurheilijoista, syömingeistä, juomingeista ja muista tavanomaisista aiheista; aivan erityisesti älä puhu ihmisistä moittien, ylistäen tai heitä toisiinsa vertaillen.

3. Jos vain kykenet, ohjaa seurassa ollessasi sanoillasi keskustelua arvokkaihin asioihin. Mutta jos satut olemaan sinulle tuntemattomien ihmisten parissa, ole vaiti.

4. Älä naura paljon, usein tai hillittömästi.

5. Kieltäydy kokonaan vannomasta valaa, jos suinkin mahdollista. Mutta ellei se käy päinsä, kieltäydy aina kun olosuhteet sen sallivat.

6. Karta oppimattomien rahvaanomaisia kestejä. Jos kuitenkin tilanne vaatii niihin osallistumista, ole valpas, ettei itse alennu käyttäytymään moukkamaisesti. Sillä tiedä, että vaikka itse olisi puhdas ja jos seura on saastaista, niin ei voi välttyä saastumasta.

⁴ Kaksi Apollon temppeliin Delfoissa matkannutta ystävää joutui ryövärien käsiin. Toinen sai surmansa, toinen pääsi pakoon ja tuli temppeliin, mutta hänet ajettiin pois, koska hän oli hylännyt ystäväänsä vaaraan.

7. Hanki ruumiisi tarpeiksi ainoastaan sellaista, mikä on sille hyödyksi, kuten ruokaa, juotavaa, vaatteita, asunto, palvelusväkeä, mutta vältä kaikkea ulkonaista loistoa ja ylellisyyttä.

8. Mikäli mahdollista pidä itsesi puhtaana lemmennautinnoista ennen avioitumista, mutta jos antaudut niille, noudata hyviä tapoja. Älä kuitenkaan syyttele toisin tehneitä, äläkä kerskaile alituisen, ettet itse tee niin.

9. Jos joku sanoo sinulle, että se ja se puhuu sinusta pahaa, älä puolusta itseäsi siitä, mitä on puhuttu, vaan vastaa: ”Hän ei nähtävästi tunne minun muita huonoja puoliani, sillä muutoin hän ei olisi puhunut vain tällaista.”

10. Ei ole tarpeen ottaa usein osaa julkisiin huvituksiin, mutta jos siihen on joskus sopiva tilaisuus, älä näytä huolehtivasi mistään muusta kuin itsestäsi: anna vain asioiden tapahtua omalla painollaan ja suo huomionosoituksia niille, jotka niitä saavat, sillä siten välttyä vaikeuksilta. Mutta pidättäydy osoittamasta liikaa suosiota, naurunremakasta ja mielenkuohusta. Poistuttuasi tilaisuudesta älä puhu paljon, mitä tapahtui, paitsi siitä mikä on sinusta kehittävää. Sillä muutoinhan näyttäisi siltä, että olet kiihdyksissä tilaisuuden takia.

11. Älä mene kuuntelemaan kaikenlaisia puhetilaisuuksia ilman kunnon syytä. Mutta silloin kun menet, säilytä arvokkuutesi ja tyyneytesi ja vältä olemasta riidanhaluinen.

12. Kun aiot tavata jonkun, erityisesti jonkun merkkihenkilön, pidä mielessäsi, miten Sokrates tai Zenon olisivat menetelleet siinä tilanteessa, ja sinulla ei tule olemaan vaikeuksia käyttäytyä hyvien tapojen mukaisesti.

13. Kun aiot mennä tapaamaan jotakin mahtimiestä, valmistaudu siihen, ettet tapaa häntä kotona, että sinua ei oteta vastaan, että sinulle ei avata ovea, että hän ei välitä sinusta. Ja jos kuitenkin velvollisuutesi on mennä, mene ja kestä kaikki, mitä tapahtuu. Äläkä koskaan sano itseksesi: ”Ei olisi kannattanut mennä.” Sillä on sivistymätöntä pahoitella ulkonaisia asioita.

14. Keskustellessasi vältä puhumasta siitä, mitä olet tehnyt, tai kohtaanmistasi vaaroista, sillä vaikka sinusta onkin mieluista muistella omia asioitasi, muille ei ole yhtä mieluista kuunnella, mitä sinulle on tapahtunut.

15. Älä yritä herättää naurua, sillä se on liukas tie rahvaanomaisiin tapoihin ja heikentää muiden kunnioitusta sinua kohtaan.

16. Myös rivo puhe on vaarallista. Jos joku ryhtyy sellaiseen, on paikallaan nuhdella puhujaa, tai jos ei se ole mahdollista, osoita selvästi väi-
eten, punastuen ja torjuvin katsein, että sinusta sellainen puhe on vasten-
mielistä.

XXXIV

Jos kuvittelet mielessäsi jotakin nautintoa, ole ainakin varuillasi, ettei se vie sinua mukanaan. Odota vähän, ja pidä tauko. Ajattele seuraavaksi kahta asiaa: kuinka kauan nautit mielihyvystä ja toisaalta kuinka kauan kadut ja solvaat itseäsi jälkeensä sen johdosta. Aseta nämä asiat vastakkain, ja mieti, miten iloinen ja itseesi tyytyväinen olet, mikäli pidättäydyt nautinnosta. Jos sinusta näyttää sopivalta tavoitella jotakin, pidä huolta, etteivät sen viehätysvoima ja tuottama mielihyvä saa sinua valtaansa. Ja vertaa nautintoa vastakohtaan eli tietoisuuteen siitä, että olet saanut kuskistettua houkutuksen ja saavuttanut suuren voiton.

XXXV

Älä koskaan välttele sitä, että sinut nähtäisiin tekemässä jotakin, mitä itse pidät tarpeellisena, vaikka useimmat ihmiset arvostelisivat asiaa väärin ja pitäisivät sitä tuomittavana. Sillä jos teet jotakin, mikä on väärin, vältä tekemästä niin; jos taas se on oikein, miksi pelkäisit niitä, jotka esittävät väärää kritiikkiä?

XXXVI

Sellaiset toteamukset kuten 'on päivä' ja 'on yö' ovat hyvin selkeitä erikseen käytettyinä, mutta yhdessä niitä ei voi käyttää. Samoin isomman annoksen ottaminen itselleen pidoissa saattaa olla hyväksi ruumiin kannalta, mutta se on täysin sopimatonta siinä seuraelämän tilanteessa. Kun siis aterioit jonkun vieraana, muista, ettet ainoastaan näe eteesi asetettuja, ruumista ravitsevia antimia, vaan että myös käyttäytyt huomaavaisesti isäntää kohtaan.

XXXVII

Jos ryhdyt johonkin, joka ylittää voimavarasi, niin nolaat itsesi ja lisäksi jätät sikseen sen, mistä olisit voinut suoriutua menestyksellä.

XXXVIII

Kuten kävellessäsi varot astumasta naulaan tai nyrjäyttämästä jalkaasi, niin varo myös vahingoittamasta sieluasi. Ja jos otamme huomioon tämän kaikessa, mitä teemme, voimme ryhtyä luottavaisin mielin toimeen.

XXXIX

Jokaisella ihmisellä ruumis on omaisuuden mitta, samoin kuin jalka on kengän mitta. Jos siis vaalit ruumiisi tarpeita, säilytät oikean mitan, mutta jos sen ylität, päädyt välttämättä lopulta kuiluun. Niin on myös kengän laita, jos ylität jalan tarpeen: ensin kenkäsi näyttää kullatulta, sitten purppuranpunaiselta, sitten jalokivillä koristellulta. Sillä kun kerran ylittää oikean mitan, ei ole enää mitään rajaa.

XL

Miehet kutsuvat – jopa neljätoistavuotiaita – naisia ’valtiattarekseen’. Kun nämä huomaavat, että he kelpaavat vain miellyttämään miehiä, he alkavat kaunistaa itseään ja asettavat kaiken toivonsa siihen. Siksi kannattaa nähdä vaivaa saada heidät tajuamaan, että heitä pidetään arvossa, kun he viettävät säädyllistä ja hillittyä elämää.

XLI

Henkisyiden puutteen merkki on käyttää paljon aikaa ruumiillisista tarpeista huolehtimiseen, kuten liialliseen urheilemiseen, ylensyömiseen ja -juomiseen sekä eläimellisten tarpeiden tyydyttämiseen. Näitä asioita on pidettävä toisarvoisina, ja kaiken huomionamme on kohdistuttava henkisen puolemme vaalimiseen.

XLII

Kun joku vahingoittaa sinua tai puhuu sinusta pahaa, muista sen tahtuvan siinä uskossa, että hänen tulee menetellä siten. Ei ole mahdollista, että hän toimisi sinun hyväksesi, eikä omaksi parhaakseen. Jos hän toimii tällä tavoin väärin, niin hän saa itse kärsiä siitä, koska hän on se, joka on joutunut harhaan. Vastaavasti, jos joku luulee oikeaa käsitystä vääräksi, siitä ei totuus kärsi, vaan se, joka erehtyy totuudesta. Näitä periaatteita noudattamalla suhtaudut lempeästi solvaajaasi ja voit todeta tällaisissa tapauksissa: ”Hän ajatteli tekevänsä oikein.”

XLIII

Jokaiseen asiaan on olemassa kaksi kantaa: sellainen, johon voi tarttua, ja toinen, johon ei voi. Esimerkiksi jos veljesi tekee sinua kohtaan väärin, älä ota asiaa siltä kannalta, että hän tekee väärin, sillä se ei edistä mitään, vaan ajattele pikemmin, että hän on veljesi, joka on kasvanut kanssasi. Silloin suhtaudut asiaan siltä kannalta, josta voi saada otteen.

XLIV

Nämä eivät ole oikeita johtopäätöksiä: ”Minä olen rikkaampi kuin sinä, siis olen sinua parempi; minä puhun sinua paremmin kuin sinä, siis olen sinua parempi.” Seuraavat päätelmät sen sijaan soveltuvat yhteen: ”Minä olen varakkaampi kuin sinä, siis on minun omaisuuteni suurempi kuin sinun; minä puhun sinua paremmin, siis minun puhetaitoni on parempi kuin sinun.” Mutta sinä itse et ole rikkautta etkä puhetaittoa.

XLV

Jos joku peseytyy nopeasti, älä sano, että hän tekee sen huonosti, vaan että hän peseytyy nopeasti. Jos joku juo paljon viiniä, älä sano, että hän tekee pahasti, vaan että hän juo paljon. Sillä ennen kuin ymmärrät hänen toimintansa perusteet, kuinka tiedät, että toimii väärin? Näin menetellen et tee vääriä päätelmiä ensivaikutelmista, vaan sellaisista, jotka täysin ymmärrät.

XLVI

1. Älä koskaan kutsu itseäsi filosofiksi, äläkä puhu rahvaan parissa paljon filosofisista periaatteistasi, vaan toimi niiden mukaisesti. Älä siis pidoissa puhu, kuinka tulee syödä, vaan syö niin kuin tulee syödä. Sillä muista, miten Sokrates karttoi tällä tavoin kaikkialla itsensä korostamista. Kun jotkut tulivat hänen luokseen tahtoen, että hän suosittaisi heitä filosofeille, hän itse vei heidät esiteltäviksi – niin luontevaa hänelle oli olla vaatimaton.

2. Jos sivistymättömien keskuudessa tulee puheeksi jokin filosofinen kysymys, ole enimmäkseen vaiti, sillä on suuri vaara, että päästä suustasi jotakin, mitä et ole sulatellut. Ja jos joku sanoo sinulle, ettet tiedä mitään, etkä sinä narkästy siitä, silloin voit olla varma siitä, että olet oikealla tiellä. Eivät lampaatkaan oksenna ruohoa osoittaakseen paimenilleen, paljonko ovat syöneet, vaan sulateltuaan rehun sisässään luovuttavat ulospäin viljaa ja maitoa. Siis älä sinäkään esitele sivistymättömille filosofisia asioita, vaan niiden sulattelemisesta syntyneitä tekoja.

XLVII

Jos huolehdit ruumiisi tarpeista pienin kustannuksin, älä ylpeile siitä, ja jos juot vain vettä, älä aina tilaisuuden tullen julista olevasi raitis. Ja jos tahdot oppia kestäämään vastoinikäymisiä ja kärsimyksiä, tee se itsesi tähden, äläkä tehdäksesi vaikutuksen. Älä takerru patsaisiin. Kun sinulla on kova jano, ota siemaus kylmää vettä ja sylkäise se sitten pois, äläkä kerro kenellekään.

XLVIII

1. Sivistymättömälle ihmiselle on ominaista, että hän ei koskaan odota hyvän tai vahingon tulevan hänestä itsestään vaan ulkopuoleltaan. Sen sijaan filosofille on ominaista odottaa kaiken hyvän ja kaiken vahingon olevan peräisin hänestä itsestään.

2. Edistyneen tunnusmerkkejä: hän ei moiti, ei kehu, ei panettele, eikä syytä ketään; hän ei puhu itsestään ikään kuin olisi tai tietäisi jotakin erityistä. Kun häntä häiritään tai estetään, hän syyttää siitä vain itseään. Jos joku ylistää häntä, hän naureskelee itsekseen kohteliaisuudelle. Ja jos joku moittii häntä, hän ei ryhdy puolustautumaan. Hän kulkee niin kuin toipilas varoen häiritsemästä tervehtymistään, ennen kuin on saanut tilansa vakaaksi.

3. Hän hillitsee kaikki himonsa ja kohdistaa inhonsa vain siihen, mikä on meidän vallassamme ja mikä on luonnonvastaista. Hän suhtautuu kaikkeen kohtaamaansa maltilla. Eikä hän välitä, jos häntä pidetään hulluna tai tietämättömänä. Sanalla sanoen: hän tarkkailee itseään ikään kuin se olisi hänen väijyksissä oleva vihollisensa.

XLIX

Kun joku kerskailee ymmärtävänsä ja osaavansa selittää Khrysippoksen kirjoituksia⁵, sano itsellesi: ”Tällä ei olisi mistä kerskailla, ellei Khrysippos olisi kirjoittanut epäselvästi.” Mutta mitä minä tahdon? Oppia tuntemaan elämää ja tarkkailla sitä. Siksi etsin jotakuta, joka osaisi neuvoa, ja kuultuani Khrysippoksen osaavan, turvaudun hänen kirjoituksiinsa. Mutta en ymmärrä hänen kirjoituksiaan, ja etsin niiden selittäjää. Tois- taiseksi minulla ei ole syytä olla ylpeä. Mutta kun löydän selittäjän, minun tehtäväkseni jää noudattaa hänen neuvojaan, ja tämä yksin on asia, josta voi olla ylpeä. Mutta jos ihailen ainoastaan selitystä, minusta on tullut pikemminkin kielentutkija kuin filosofi. Vain yksi seikka viittaa jälkimäiseen: se, että tulkitsen Khrysipposta enkä Homerosta. Kun siis joku pyytäisi minua selittämään Khrysipposta, saisin ennemmin hävetä, kun en voisi esittää hänelle Khrysippoksen opetusten kanssa sopusointuisia tekoja.

⁵ Zenon oppilas, stoalainen filosofi, joka oli kirjoituksissaan paikoin varsin vaikeatajuinen ja hämäräperäinen.

L

Mitä hyvänsä elämänohjeita omaksut, noudata niitä kuten lakeja, ikään kuin niistä yhdenkään rikkominen olisi jumalatonta. Älä välitä, mitä sinulle sanotaan sen johdosta, sillä se ei ole vallassasi.

LI

1. Kuinka kauan vältät ajattelemasta, että olet kelvollinen olemaan osallisena kaikkein parhaimmasta ja että et saa toimia järjenvastaisesti? Olet saanut elämänohjeet, jotka sinun pitäisi omaksua ja joita sinun pitäisi noudattaa. Mitä muuta opettajaa vielä odotat ja siten lykkäät parannusenteokoasi? Et ole enää nuorukainen vaan aikamies. Jos siis olet välinpitämätön ja saamaton ja päivästä päivään viivyttelet aloittaa itsestäsi huolehtimisen, niin huomaamattasi jatkat elämääsi vailla edistystä ja elät ja kuolet kuin sivistymätön.

2. Ajattele, että on oikein elää kuin täysikasvuinen ja pystyvä mies, ja olkoon se, mikä näyttää parhaalta ja oikealta, rikkomattomana lakinasasi. Ja jos sinulle tapahtuu jotakin tuskallista tai mieluista, kunniakasta tai kunniatonta, niin muista, että kamppailu on meneillään, nyt on Olympian kilpailut, eikä kamppailua voi enää siirtää tuonnemmaksi. Tulemalla keran voitetuksi, edistyminen lakkaa, muussa tapauksessa se jatkuu.

3. Tällä tavoin Sokrates kehittyi yhä täydellisemmäksi, ja joka suhteessa hän jalosti itseään ja kuunteli vain järkeään. Vaikka et vielä ole Sokra-teen kaltainen, sinun pitäisi elää niin kuin se, joka haluaisi olla Sokrates.

LII

1. Filosofian ensimmäinen ja välttämättömin sääntö on moraalisten periaatteiden noudattaminen, kuten että ei pidä valehdella. Toinen sääntö on noiden periaatteiden todistaminen, kuten se, miksi ei pidä valehdella. Ja kolmas on edellisten sääntöjen vahvistaminen ja selventäminen, esimerkiksi se, mihin tuo todistaminen perustuu. Sillä mitä on todistaminen, mikä on johtopäätös, mikä on vastaväite, mikä on totuus ja mikä on valhe?

2. Kolmas sääntö on siten välttämätön toisen säännön vuoksi ja toinen ensimmäisen. Mutta ensimmäinen sääntö on tärkein, ja sitä pitää pysähtyä pohtimaan. Me teemme kuitenkin päinvastoin: tuhlaamme aikaamme kolmannen säännön parissa, ja kaikki mielenkiintomme kohdistuu siihen, emmekä lainkaan välitä ensimmäisestä. Sen tähden valehtelemme ja samalla olemme valmiit todistamaan, että on väärin valehdella.

LIII

Seuraavat ohjeet tulee olla mielessä joka tilanteessa:

”Mua johda, jumaluus ja sallimus,
minne hyvänsä minua käsket,
olen valmis seuraamaan.

Jos en ole sitä,
mun kurjan seurattava silti on!”⁶

”Ken sopuisasti alistuu kohtaloon,
hän on viisas ja tuntee taivaan lait.”⁷

Ja kolmanneksi:

”Oi Krito, jos jumalat sen hyväksi näkevät, tapahtukoon niin.⁸ Anytoksella ja Melitoksella⁹ on tosin valta tappaa, mutta minua he eivät voi vahingoittaa.”¹⁰

⁶ Säkeet ovat stoalaisen filosofian Kleanteen (n. 331 -232 eaa.), Zenon oppilaan.

⁷ Eräästä Euripideen (n. 484–406 eaa.) näytelmästä.

⁸ Sokrateen sanoja Platonin dialogissa ”Krito”.

⁹ Sokrateen syyttäjät.

¹⁰ Sokrateen repliikki Platonin kirjoittamassa ”Sokrateen puolustuspuheessa”.